

Etika v sociální antropologii: Křehké rámce

Luděk Jirka

V roce 2020 se mnoho konferencí a workshopů přeneslo do online prostoru a také workshop se vznešeným názvem „Etika v sociální antropologii: Křehké rámce“ organizovaný Českou asociací pro sociální antropologii (CASA), Etnologickým ústavem AV ČR a Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy, nebyl výjimkou. Na internetové platformě Zoom se tak v sobotu 21. listopadu 2020 sešli antropologové, ale také filozofové nebo sociologové, aby debatovali o etických principech ve výzkumu, respektive na vysokoškolských pracovištích a ve vědeckých institucích. Nutno dodat, že se jednalo o odložené setkání, protože původně se měl workshop uskutečnit v březnu „prezenční“ formou, ovšem kvůli epidemiologické situaci musely organizátorky Hana Synková (Katedra sociální a kulturní antropologie, Univerzita Pardubice), Hedvika Novotná (Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova) a Markéta Slavková (Etnologický ústav AV ČR) workshop odložit a navíc jej uvést do online podoby. V tomto ohledu jim patří veliké poděkování za to, že se rozhodly workshop uskutečnit i navzdory nepříznivým okolnostem.

Pro atraktivitu celého workshopu bylo jediné dobře, že diskuze nebyla vedena pouze v rámci českého akademického prostředí, ale že na workshopu vystoupili i zahraniční přispěvatelé. Jednalo se tak o setkání s mezinárodní účastí, a to i navzdory tomu, že podněty k uskutečnění workshopu vznikly spíše v české akademické obci. Ze zahraničních přispěvatelů se v rámci panelu „Ethical Aspects of Interaction with State Power“, který proběhl jako jediný v anglickém jazyce a který pořádala Markéta Slavková, zúčastnily Andrea Pető (Department of Gender Studies, Central European University, Budapešť) a Helena Patzer (Institute of Ethnology and Cultural Anthropology, University of Warsaw). Dále se slova ujal „naturalizovaný“ Joe Grim Feinberg (Filozofický ústav AV ČR) a Lucie Najšlová (UPCES CERGE-EI a Univerzita Karlova). Andrea Pető zaměřila svůj příspěvek na omezování akademických svobod v Maďarsku a Helena Patzer se věnovala obdobné situaci v Polsku, zatímco Joe Grim Feinberg si vzal slovo

k situaci v Turecku a Lucie Najšlová se ve svém příspěvku zabývala vztahem mezi Evropskou unií a Tureckem. Dovolím si zde osobní poznámku – již se nebavíme pouze o situaci za hranicí Evropské unie, ale v rámci Evropské unie jsou Maďarsko společně s Polskem skutečnými varovnými případy, které by neměly nechat české akademiky v poklidu.

Následující panel s názvem „Etnografie na hraně“ již proběhl v českém jazyce a určitým východiskem zde byla „causa“ Davida Scheffela (jak je uvedeno v anotaci panelu). Panel „Etnografie na hraně“, který pořádal Yasar Abu Ghosh, se měl věnovat hraničním situacím, kdy antropologové provádí výzkum na „pomezí“ zákona nebo etických norem. V panelu vystoupila Tereza Virtová (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy), která se věnovala etickým dilematům v případě tajného výzkumu, Václav Walach (Katedra antropologie Západočeské univerzity) prezentující přiznání výzkumu ve vztahu k participantům a Jan Grill (Department of Social Sciences, Universidad del Valle, Kolumbie), který uvedl své zkušenosti z terénního výzkumu mezi Romy na Slovensku a ve Velké Británii. Prezentující antropologové došli k závěru, že vztah mezi antropology a participanty – alespoň tak, jak byl definován jejich předchůdci – je sice naplněn především snahou pomáhat výzkumu, ale že přiznání výzkumu nebo informovaný souhlas může chránit jak výzkum samotný, tak i badatelovu roli a osobu.

Následující panel s názvem „Akademická prekarita ve středoevropské podobě: Jak jí kolektivně čelit“ byla svým charakterem diskuzí mezi akademiky z Etnologického ústavu AV ČR (Martin Fotta), Psychologického ústavu AV ČR (Kateřina Záborská), České asociace doktorandek a doktorandů (Kateřina Cidlinská), Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy a Sociologického ústavu AV ČR (obě tyto instituce zastupovala Tereza Stöckelová). Pro úplnost lze dodat, že Martin Fotta zastupoval také Evropskou asociaci sociální antropologie (PrecAnthro Collective EASA). Panel pořádaný Terezou Stöckelovou a Martinem Fottou se zaměřoval na prekarizaci antropologů na jejich pracovních pozicích. Panel vycházel z premisy, že transformace českého akademického světa na západní normy jsou veskrze bolestné a že pracovní prekarizace je důsledkem těchto přeměn. Ta se však obecně dotýká i akademického světa na západ od našich hranic. Dovolují si zde tvrdit, že prezentující otevřeli téma, které silně rezonovalo, alespoň, co se týče mladších akademiků, a téma by mělo upoutávat pozornost i nadále.

Poté následovala diskuze ohledně zavádění etických komisí na univerzitách, přičemž hlavními řečnicemi zde byly především Petra Ezzedine (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy), Magdaléna Šťovíčková Jantulová (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy) a Eva Hejzlarová (Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy). Pořadatelkami diskuze byly právě první dvě jmenované

akademičky. Na závěr celého workshopu byly za moderace Hany Synkové probírány návrhy pro etické směrnice České asociace sociální antropologie, přičemž hlavními diskutanty byli Kateřina Sidiropulu Janků (Carinthia University of Applied Sciences, Villach), Markéta Zandlová (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy) a Michal Lehečka (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Anthropictures).

Mnohé příspěvky přinesly nové a užitečné teze a informace a jsou určitým příslibem do budoucna (možná i pro další – v pořadí již třetí – workshop věnovaný etice ve výzkumu?). Workshop byl zdařilý, ačkoliv bylo obtížné sledovat současně chat i přednášející. Je samozřejmě nasnadě, že návrat k prezenční formě workshopů a konferencí je žádoucí, ale s ohledem na situaci zvládly organizátorky online formu setkání velice úspěšně.

Původní podněty pro uskutečnění workshopu vycházely – alespoň motivačně a zejména v panelu Yasara Abu Ghoshe – jako reakce na zatčení David Scheffela na východním Slovensku a je z mého pohledu škoda, že se „případu Scheffel“ nikdo z prezentujících nevěnoval. Vzhledem k tomu, že David Scheffel byl v září 2020 – tedy dva měsíce před uskutečněním workshopu – odsouzen k sedmi letům vězení za sexuální zneužití, se přeci jenom mohl někdo z prezentujících k této situaci vyjádřit. Trochu mě to navádí k otázce, zda nezůstává osud Davida Scheffela poněkud pozapomenut.

Luděk Jirka

e mail: ludek.jirka@seznam.cz

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií